

University of Groningen

Onbedoelde gevolgen van vrijheidsstraffen

Dirkzwager, A.J.E.; Nieuwbeerta, P.; Fiselier, J.P.S.

Published in:
Tijdschrift voor Criminologie

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
2009

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):
Dirkzwager, A. J. E., Nieuwbeerta, P., & Fiselier, J. P. S. (2009). Onbedoelde gevolgen van vrijheidsstraffen: Een literatuurstudie. *Tijdschrift voor Criminologie*, 51(1), 21-41.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Onbedoelde gevolgen van vrijheidsstraffen

Een literatuurstudie

Anja J.E. Dirkzwager, Paul Nieuwebeerta en Jan P.S. Fiselier

In dit artikel wordt door middel van een literatuuronderzoek een overzicht gegeven van Nederlands criminologisch onderzoek naar de onbedoelde gevolgen van detentie op diverse levensomstandigheden:

- *de psychische en lichamelijke gezondheid van (ex-)gedetineerden;*
- *de sociaaleconomische positie van (ex-)gedetineerden (wonen, werken, financiën);*
- *het welzijn van partner(s) van (ex-)gedetineerden;*
- *het welbevinden van kinderen van (ex-)gedetineerden.*

Het meeste Nederlandse onderzoek is beschrijvend van aard en laat zien dat gedetineerden en hun families tijdens en na detentie diverse problemen ervaren. Het Nederlandse onderzoek naar de causale effecten van detentie wordt echter gekenmerkt door methodologische problemen. Hierdoor is het tot op heden niet mogelijk te concluderen dat de geobserveerde problemen daadwerkelijk door de detentie veroorzaakt worden.

Gevangenisstraf is de meest ingrijpende strafrechtelijke sanctie die in Nederland kan worden opgelegd. Tegenwoordig zitten dagelijks ongeveer 15.000 personen in een penitentiare inrichting. Jaarlijks worden circa 50.000 personen ingesloten (Dienst Justitiële Inrichtingen, 2008).

Diverse theoretici hebben zich gebogen over zin en doeleinden van (gevangenis)straf. Naast het herstel van de rechtsorde door vergelding en de bevestiging van de bestaande normen is een belangrijk doel van gevangenisstraf het vergroten van het algemeen welzijn, door preventie en vermindering van criminaliteit (o.a. Bentham, 1789; Duff & Garland, 1994; Hegel, 1821/1967; Von Hirsch, 1976; Jonkers, 1974; Kant, 1797/1991; Kelk, 1994; De Keijser, 2001; Polak, 1947; Walker, 1991). Gevangenisstraf beoogt het verminderen van criminaliteit allereerst te bereiken door een algemene preventieve werking. Dat wil zeggen dat beoogd wordt dat alle personen – ook degenen die geen delicten hebben gepleegd – afzien van criminaliteit uit angst voor negatieve sancties, zoals een gevangenisstraf. Gevangenisstraf heeft daarnaast ook speciale preventie als doel. Speciale preventie – *daders* afhouden van toekomstig crimineel gedrag – kan worden bereikt door langdurige opsluiting ('onschadelijkmaking'), door speciale afschrikking (*daders* zien af van nieuw crimineel gedrag uit angst voor mogelijke onaangename consequenties) en door resocialisatie. Door resocialisatie – het aanbieden van begeleiding, training en scholing aan gedetineerden – wordt getracht de terugkeer naar de conventionele samenleving te bevorderen en herhaling van crimineel gedrag te voorkomen (Cavadino & Dignan, 1997; Van Dijk e.a., 1995). Afhankelijk van veranderingen in de tijdgeest vinden er verschuivingen plaats in de nadruk die op de verschillende doelen en functies van gevangenisstraf wordt gelegd.

Het uitgangspunt van het opleggen van een gevangenisstraf is dat de gedetineerde wordt gestraft voor wat hij (94 procent van de gedetineerden zijn mannen) heeft gedaan en dat na afloop van de detentie de straf is afgerond. Het is niet de bedoeling door gevangenisstraf extra schade toe te brengen aan de levenskansen van ex-gedetineerden en hun familieleden. Vanuit de penologie worden dergelijke negatieve gevolgen – zoals het verbreken van relaties, het verlies van zelfstandigheid, drugsverslaving, psychische problemen, hospitalisering, stigmatisering en criminele besmetting – al sinds lang bediscussieerd (Franke, 1990; Garfinkel, 1956; Nagel, 1977). Internationaal empirisch onderzoek heeft recentelijk laten zien dat gevangenisstraf langdurige negatieve gevolgen heeft, enerzijds voor de (ex-)gedetineerde op diverse levensgebieden zoals zijn of haar arbeidsparticipatie, inkomenssituatie en welzijn, en anderzijds voor familieleden (Hagan & Dinovitzer, 1999; Murray, 2005; Raphael, 2007; Sweeten & Apel, 2007).

Het doel van het artikel is een overzicht te geven van de huidige stand van zaken in Nederlands criminologisch onderzoek naar mogelijk onbedoelde gevolgen van detentie op het leven van (ex-)gedetineerden en hun familieleden. Op deze manier kunnen lacunes in onze kennis worden vastgesteld en relevante richtingen voor toekomstig onderzoek worden bepaald.

In dit artikel staan twee onderzoeksvragen centraal: wat zijn de levensomstandigheden van (ex-)gedetineerden en hun familie tijdens en na detentie? En in hoeverre heeft detentie causale effecten op de levensomstandigheden van veroordeelden en hun familieleden? Om deze vragen te beantwoorden is een literatuuronderzoek uitgevoerd. Het artikel richt zich op vier belangrijke levensomstandigheden:

- de psychische en lichamelijke gezondheid van (ex-)gedetineerden;
- de sociaaleconomische positie (arbeidskansen, woonsituatie en financiële situatie) van (ex-)gedetineerden;
- het welzijn van de partner(s) en de ouders van (ex-)gedetineerden;
- het welbevinden van de kinderen van (ex-)gedetineerden.

Deze terreinen zijn gekozen, omdat ze belangrijk geacht worden voor succesvolle reïntegratie en het verminderen van crimineel gedrag. Daarnaast zijn dit terreinen waarop in Nederland al onderzoek is verricht.

Voordat het literatuuronderzoek en de uitkomsten daarvan beschreven worden, geven we eerst een korte schets van de ontwikkelingen in Nederland op het gebied van vrijheidsstraffen.

Ontwikkelingen in vrijheidsstraffen in Nederland

Nederland had gedurende een lange tijd een unieke positie ten opzichte van andere landen, vanwege het lage aantal gedetineerden. Tegenwoordig is Nederland echter één van de landen in Europa met een streng strafklimaat. In de afgelopen decennia is het aantal gedetineerden in Nederland drastisch toegenomen. In 1975 waren er 35 gedetineerden op de 100.000 inwoners, tegenwoordig zijn dat er 150 per 100.000 inwoners.¹ Hiermee is Nederland een van de landen in West-Europa met het hoogste

1 Dit aantal heeft betrekking op voorlopig gehechten, gestraften, jeugdigen in detentie en tbs-ers.

relatieve aantal gedetineerden geworden (Boone & Moerings, 2007; Downes & van Swaaningen, 2007; Tonry & Bijleveld, 2007).

Niet alleen de aantallen, maar ook de nadruk op de diverse strafdoelen van vrijheidsstraffen is in de loop der tijd sterk veranderd (Boone, 2007; Franke, 1990; De Jonge, 2007; Nieuwbeerta, 2007). In de jaren direct na de Tweede Wereldoorlog werd de basis gelegd voor modernisering en humanisering van het Nederlandse gevangeniswezen. In de jaren vijftig en zestig werd veel nadruk gelegd op de *resocialisatie en reïntegratie* van (ex-)gedetineerden. Door het leven achter de gevangemuren zo goed mogelijk op het 'normale' sociale leven te laten aansluiten, hoopte men gevangenen vaardigheden bij te kunnen brengen die hen buiten de gevangenis van pas zouden komen en waardoor hun criminele activiteiten zouden verminderen. Op basis van deze gedachte kregen gedetineerden opleidingen, arbeidstrainingen, therapie, sociale vaardigheidstrainingen en creatieve vakken aangeboden. In zowel de Beginselenwet Gevangeniswezen (1953) als de Penitentiaire Beginselenwet (1999) wordt expliciet benoemd dat de tenuitvoerlegging van de vrijheidsstraf zo veel mogelijk in dienst moet staan van de voorbereiding van de terugkeer van de gedetineerde in de maatschappij.

Met het verstrijken van de tijd werd in toenemende mate getwijfeld aan de mogelijkheden van resocialisatie. Dit had tot gevolg dat de politiek in de jaren tachtig humanisering van de detentie (d.w.z. de vrijheidsbeneming is op zich zelf de straf en extra leedtoevoeging dient voorkomen te worden) tot hoofddoelstelling van het gevangeniswezen maakte. Beperking van detentieschade en resocialisatie kwamen op de tweede en derde plaats te staan (Franke, 1990; De Jonge, 2007). Gedurende deze periode werd ook meer nadruk gelegd op de eigen verantwoordelijkheid van gedetineerden.

De afgelopen tien jaar is het detentiebeleid vooral gekenmerkt door verdergaande versobering. Dit gebeurde mede onder invloed van een groeiende verontrusting over onveiligheid en criminaliteit in de maatschappij en politiek, het stijgende aantal gedetineerden, bijkomende capaciteitsproblemen en forse bezuinigen op justitiële inrichtingen. Er was een afnemende belangstelling voor de persoon van de veroordeelde en de nadruk kwam meer te liggen op efficiëntie. Detentieschade kreeg nauwelijks meer aandacht en gedurende deze jaren vond een voortdurende versobering in het gevangenisregiem plaats.

Inmiddels is dan ook in vrijwel alle huizen van bewaring en de meeste gevangenis en het aanbieden van scholing, arbeid en andere activiteiten sterk verminderd of zelfs afgeschaft. Preventief gehechten en kortgestraften zitten het grootste deel van hun tijd 'achter de deur' en alleen bij een zeer beperkt en select deel van langgestrafte gevangenen (met een strafrestant van vier maanden of meer) wordt aandacht besteed aan resocialisatie. Hoewel het detentiebeleid nog steeds gebaseerd is op het uitgangspunt dat gevangenisstraf verschillende functies heeft – waaronder vergelding, speciale en generale preventie, resocialisatie en incapacitatie – lijkt momenteel in strafvordering en straftoemeting de nadruk te liggen op de veronderstelling dat gevangenisstraf voornamelijk door *opsluiting* een dempend effect heeft op criminaliteit.

Literatuuronderzoek

Om een overzicht te krijgen van Nederlands onderzoek naar de gevolgen van vrijheidsstraffen op het leven van (ex-)gedetineerden en hun families, is naar alle relevante studies gezocht die tot 1 oktober 2008 in wetenschappelijke tijdschriften of boeken zijn verschenen.² Een inclusiecriteria was dat de studies gebaseerd waren op origineel onderzoek. Relevante elektronische databases (Criminal Justice Database, PubMed, PsychInfo) zijn doorzocht om internationale publicaties van Nederlandse onderzoekers op te sporen. Daarnaast zijn de belangrijkste Nederlandse tijdschriften (*Tijdschrift voor Criminologie*, *Tijdschrift voor Veiligheid*, *Justitiële Verkenningen*, *Proces*, *Sancties*) en de bibliotheek van het NSCR en het Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatie Centrum (WODC) doorzocht. 'Grijze' literatuur (zoals scripties) is zo veel mogelijk opgespoord door gebruik te maken van het internet en de WODC database. Tot slot zijn de referentielijsten van relevante publicaties gescreend om aanvullende publicaties te vinden. Studies uitsluitend gericht op tbs-ers, forensische patiënten of evaluaties van een bepaalde behandeling zijn uitgesloten, enerzijds omdat deze selectieve groepen betreffen, die per definitie psychische problemen ervaren, anderzijds omdat effectevaluaties niet het onderwerp van dit artikel zijn.

Enkele kenmerken van de gevonden studies staan beschreven in de tabellen 1 en 2. In tabel 1 worden de beschrijvende studies gepresenteerd, waarin de situatie van (ex-)gedetineerden en hun familie tijdens en na detentie werd onderzocht (de eerste vraagstelling). Tabel 2 bevat de studies naar de effecten van detentie op het verdere leven van veroordeelden en hun familie (de tweede vraagstelling).

Eerst geven wij een samenvatting van de Nederlandse literatuur over de levenssituatie van (ex-)gedetineerden en hun familieleden tijdens en na detentie. Vervolgens wordt ingegaan op onderzoek naar de causale effecten van vrijheidsstraffen op het leven van gedetineerden en zijn/haar omgeving.

Onderzoek naar de levensomstandigheden van gedetineerden en hun familie

De eerste vraag die in dit artikel centraal staat, heeft betrekking op de levensomstandigheden van (ex-)gedetineerden en hun familie tijdens en na detentie. Het literatuuronderzoek resulteerde in 41 Nederlandse publicaties, waarin een beschrijving wordt gegeven van de situatie in een gedetineerdenpopulatie tijdens of na detentie (zie tabel 1).

Om de uitkomsten van het Nederlandse onderzoek op de verschillende thema's (gezondheid, sociaaleconomische situatie, levenskansen en familieleden) beter te kunnen plaatsen en op waarde te schatten, geven we telkens eerst een korte samenvatting van de belangrijkste bevindingen van internationaal onderzoek naar de gevolgen van vrijheidsstraffen.

2 We danken de bibliothecaris van het NSCR, Peter van der Voort, voor zijn onuitputtelijke hulp bij deze inventarisatie. De meest recente publicatie, het artikel van Slotboom e.a. in dit nummer van TvC, is dus niet in de analyses betrokken.

Tabel 1: Beschrijvend onderzoek van Nederlandse gedetineerdenpopulaties

Auteur, publicatiejaar	N	Soort data
Gezondheid		
Bernasco, 1986 Bernasco e.a., 1988 Kerkhof e.a., 1990	242 gedetineerden met en 264 zonder zelfdestructief gedrag in detentie	Dossieronderzoek, interviews
Blaauw & Kerkhof, 1999	95 suïcides in detentie; 221 gedetineerden met laag en 53 met hoog suïciderisico	Dossieronderzoek, interviews
Bulten, 1998	200 mannelijke gedetineerden in jeugdgevangenis	Interviews
Hamerlynck e.a., 2006 Hamerlynck, 2008	218 meisjes in justitiële jeugd-inrichting	Dossieronderzoek, vragenlijsten, interviews
Van der Knaap e.a., 2007	4.478 gedetineerden	RISC-vragenlijsten van Reclassering Nederland
Lenssen e.a., 2000	27 meisjes in justitiële jeugdinstelling	Dossiergegevens
Matthei e.a., 2002	157 IBA-gedetineerde vrouwen	Registratiesysteem Justitie, oordeel psycholoog
Oliemeulen e.a., 2007	637 gedetineerden; 161 verslaafde gedetineerden	Interviews
Schoemaker & Van Zessen, 1997	143 mannelijke gedetineerden	Interviews, informatie inrichtingspsychologen
Veldhuizen, 2007	75 mannelijke jongeren in justitiële jeugdinstellingen	Dossieronderzoek
Vogelvang e.a., 2003	355 mannelijke gedetineerden	Interviews
Vreugdenhil e.a., 2003 Vreugdenhil e.a., 2004a, 2004b	204 gedetineerde jongens in justitiële jeugdinstellingen	Interviews
Sociaaleconomische status		
Sprenger, 1995	322 gedetineerden	Registratiesysteem Reclassering
Boendermaker, 1998	131 jeugdige delinquenten in een justitiële jeugdbehandelinstelling	Interviews na detentie
Van Galen e.a., 1998	445 gedetineerden	Vragenlijst
Beek & de Vette, 2001	10 ex gedetineerden; 12 werkgevers	Vragenlijst na detentie
Van den Braak e.a., 2003	850 mannelijke gedetineerden	Vragenlijst
Van Dijk, 2003	9 mannelijke ex-gedetineerden	Interviews na detentie
Kuppens & Ferwerda, 2008	6.385 gedetineerden	Registratiesysteem maatschappelijke dienstverlening Justitie
Partners		
Van der Grient, 1966	Enkele gevangenisdirecteuren, psychiaters, maatschappelijk werkers.	Literatuuronderzoek, interviews
Jongman & Steenhuis, 1975b	116 vrouwen van gedetineerden	Interviews

Tabel 1:   Vervolg

Auteur, publicatiejaar	N	Soort data
Van Genabeek & Godefrooy, 1982	31 vrouwen van gedetineerden	Interviews
Van Baaren & van Son, 1984	4 partners van mannelijke gedetineerden	Interviews
Yeşilgöz, 1990	7 vrouwen van Turkse gedetineerden	Interviews
Moerings, 1992	14 vrouwen van gedetineerden	Interviews
Miedema, 2000	20 vrouwen van gedetineerden	Interviews
Kinderen		
Brouwers & Sampiemon, 1988	107 vrouwelijke gedetineerden	Interviews
Holwerda, 1995, 1997	12-14 families met gedetineerde vader; 14-19 kinderen met gedetineerde vader	Interviews
Van Kesteren, 1996	49 gedetineerde moeders	Interviews
Harbers, 2003	Politiedewerkers, zorgverleners, 1 kind met gedetineerde vader	Interviews
Bolwijn, 2003	10 gedetineerde vaders	Interviews
De Boer e.a., 2006	5 kinderen van gedetineerden	Vragenlijst
Slotboom & Bijleveld, 2007 Slotboom e.a., 2008	109 vrouwelijke gedetineerden	Vragenlijst, diepte-interviews
Braam e.a., 2007	5 vrouwelijke gedetineerden en hun familieleden	Interviews

IBA = Individuele begeleidingsafdeling

Psychische en lichamelijke gezondheid

Met betrekking tot *gezondheidsgevolgen* van detentie heeft het meeste internationale onderzoek zich gericht op de gezondheid tijdens detentie. Er is nauwelijks onderzoek verricht naar psychische problemen voorafgaand aan, tijdens en na afloop van detentie (Grounds, 2005). Tijdens detentie worden hoge prevalenties voor psychische problemen gevonden. In vergelijking met de algemene populatie hebben gedetineerden een grote kans op alcohol- en/of drugsverslaving, psychotische problemen, depressie, angststoornissen en (antisociale) persoonlijkheidsstoornissen (Andersen, 2004; Fazel & Danesh, 2002). Psychopathologie, zoals depressie en angst, komt vooral voor in de eerste fase van detentie en lijkt met verloop van de tijd af te nemen. Suïcides en suïcidepogingen komen frequent voor onder gedetineerden, met name de eerste fase van detentie blijkt risicovol te zijn. Ook is aangetoond dat ex-gedetineerden na ontslag uit de gevangenis een hoger risico op overlijden hebben. In de eerste weken na de detentie is de overlijdenskans het grootst, met een overdosis drugs, hart- en vaatziekten en suïcide als belangrijke doodsoorzaken (Binswanger e.a., 2007; Kariminia e.a., 2007).

Nederlands beschrijvend onderzoek naar de gezondheid van gedetineerden heeft zich vooral gericht op de *psychische* gezondheidsproblemen *tijdens* gevangenschap (zie tabel I). Deze studies toonden aan dat psychopathologie vaak voorkomt bij ver-

schillende groepen gedetineerden. Zo werden relatief hoge prevalenties gevonden voor depressie, angststoornissen, persoonlijkheidsstoornissen en verslavingen bij mannelijke en vrouwelijke gedetineerden (Bulten e.a., 1999; Matthaei e.a., 2002; Oliemeulen e.a., 2007; Schoemaker & Van Zessen, 1997) en bij jeugdige gedetineerden (Bulten, 1998; Hamerlynck e.a., 2006; Vreugdenhil e.a., 2003). Onder jeugdige gedetineerden is eveneens een hoge prevalentie van gedragsproblemen geobserveerd (Vreugdenhil e.a., 2004b). Daarnaast komen suïcide en suïcidale gedragingen relatief vaak voor in de Nederlandse gedetineerdenpopulatie (Bernasco e.a., 1988; Blaauw & Kerkhof, 1999).

In overeenstemming met internationaal onderzoek is er tot op heden in Nederland veel minder bekend over *lichamelijke* gezondheidsproblemen bij gedetineerden. Er zijn wel indicaties dat de prevalentie van seksueel overdraagbare aandoeningen (waaronder HIV/Aids), tuberculose en hepatitis onder gedetineerden hoger is dan in de algemene bevolking. Jaarlijks worden circa 25 gevallen van open tuberculose geconstateerd in Nederlandse penitentiaire inrichtingen en de prevalentie van hepatitis B onder gedetineerden is 1.3 procent. Beide getallen zijn hoger dan in de algemene bevolking (Verhagen, 2005; Vermeer, 2006).

Arbeidssituatie, woonsituatie en financiële problemen

Internationaal onderzoek naar de arbeidskansen van ex-gedetineerden wijst consequent in één richting, namelijk dat ex-gedetineerden vaak in slechte werk- en inkomenssituaties verkeren (Fagan & Freeman, 1999; Hagan & Dinovitzer, 1999; Needels, 1996; Raphael, 2007; Sampson & Laub, 1993; Sweeten & Apel, 2007; Western, 2002). In de jaren na detentie zijn ex-gedetineerden bijvoorbeeld relatief vaak werkloos en hebben ze minder toegang tot stabiele en goedbetaalde banen met een vaste aanstelling. Onderzoek bij jongens die tijdens hun adolescentie in de gevangenis terecht zijn gekomen, laat zien dat zij jaren na hun detentie als volwassenen nog steeds vaker werkloos zijn (Sampson & Laub, 1993). Detentie lijkt de ontwikkeling van de inkomenssituatie eveneens negatief te beïnvloeden: er zijn inkomensverliezen gerelateerd aan gevangenisstraffen gevonden van 10 tot 30 procent (Western, 2002; Raphael, 2007).

In zeven Nederlandse studies is onderzoek gedaan naar de woon- en arbeidssituatie en financiële problemen van gedetineerden voor, tijdens of na de detentieperiode (zie tabel 1). Hierin werden eveneens belangrijke problemen op het gebied van werken, wonen en financiën geconstateerd (Beek & De Vette, 2001; Van den Braak e.a., 2003; Sprenger, 1995). Voorafgaand aan gevangenschap was 50-58 procent van de gedetineerden werkloos. Bovendien leefden gedetineerden voor de detentie al in ongunstige levensomstandigheden: schulden, verslaving aan drugs, alcohol of gokken, dakloosheid en een gebrek aan opleiding kwamen frequent voor (Kuppens & Ferwerda, 2008; Sprenger, 1995). Na detentie kwamen werkloosheid, dakloosheid en financiële problemen eveneens vaak voor (Van Dijk 2003; Van Galen e.a., 1998; Sprenger, 1995). In een onderzoek onder 520 gedetineerden werd aan de gedetineerden gevraagd wat voor problemen ze verwachtten tegen te komen na ontslag uit de gevangenis (Van den Braak e.a., 2003). Het meest frequent verwachtten de gedetineerden problemen met de woonsituatie (25 procent), schulden (22 procent)

en werkloosheid (15 procent). Bijna één op de vijf gedetineerden rapporteerde dat ze na de detentie geen woonplek hadden.

Levenskansen van partners van gedetineerden

Internationaal onderzoek naar het welbevinden van partners van gedetineerden is relatief schaars en heeft zich uitsluitend gericht op vrouwelijke partners van mannelijke gedetineerden. Het beschikbare onderzoek laat zien dat de detentie op diverse aspecten grote gevolgen kan hebben voor het leven van de partner. Een verslechtering in de financiële situatie is een belangrijk probleem waarmee partners van gedetineerden te maken krijgen (Morris, 1965; Murray, 2005; McEvoy e.a., 1999). Partners van gedetineerden rapporteerden eveneens verslechterende sociale contacten, relatieproblemen, gedwongen verhuizingen, psychische en lichamelijke gezondheidsproblemen en extra zorgen vanwege de opvoeding van de kinderen (Petersilia, 2003; Murray, 2005; Noble, 1995; McEvoy e.a., 1999). Tot op heden is nauwelijks onderzocht welke effecten detentie heeft op de partner, nadat de gedetineerde uit de gevangenis is ontslagen. Het bestaande internationale onderzoek kent forse methodologische beperkingen.

Nederlands onderzoek naar de gevolgen van detentie voor de familie van gedetineerden heeft zich voornamelijk gericht op de situatie van de partners tijdens detentie. In zeven kleinschalige cross-sectionele studies werd de situatie van vrouwelijke partners van mannelijke gedetineerden gedurende de detentietijd beschreven (zie tabel 1). Hieruit blijkt dat tijdens de detentieperiode de vrouwen te maken hebben met financiële problemen, sociale isolatie, psychische en lichamelijke gezondheidsproblemen en een grotere belasting doordat ze alleen staan voor de opvoeding van kinderen (Van Baaren & Van Son, 1984; Van der Grient, 1966; Van Genabeek & Godefrooy, 1982; Jongman & Steenhuis, 1975b; Miedema, 2000; Yeşilgöz, 1990).

In het enige grootschalige Nederlandse onderzoek van de situatie van partners tijdens de detentie werden 116 vrouwen van gedetineerden in voorlopige hechtenis ondervraagd en de effecten onderzocht van de detentie op de financiële situatie, de relatie met hun echtgenoot, hun kinderen en op hun sociale netwerk (Jongman & Steenhuis, 1975b). De meest gerapporteerde problemen waren: financiële tegenslag (41 procent), eenzaamheid, nerveusheid of angst (16 procent) en problemen met de opvoeding van de kinderen (16 procent). De detentie beïnvloedde ook het welzijn van de vrouwen. In vergelijking met de periode voorafgaand aan de detentie was de meerderheid nerveuser (76 procent), rapporteerde men meer slaapproblemen (71 procent) en een verlies aan eetlust gedurende de detentie van hun echtgenoot (de helft van de vrouwen). Een derde was van mening dat de relatie met hun echtgenoot was verslechterd als gevolg van de gevangenschap (Van Genabeek & Godefrooy, 1982; Miedema, 2000).

Detentie van een familielid kan ook positieve gevolgen hebben. Zo was een aantal vrouwen zelfstandiger geworden tijdens de detentie van hun echtgenoot (Van Genabeek & Godefrooy, 1982; Moerings, 1978). Sommige vrouwen waren blij dat hun partner in de gevangenis zat, omdat het thuis nu rustiger was (Jongman & Steenhuis, 1975b). In een recenter onderzoek bij twintig partners van gedetineerden oordeelden de meeste partners dat de relatie met de gedetineerde tijdens de

detentie was verbeterd. De relatie was bijvoorbeeld opener geworden. Sommige vrouwen verwachtten echter wel aanpassingsproblemen na terugkeer van hun echtgenoot (Miedema, 2000).

Levenskansen van kinderen van gedetineerden

Hoewel er internationaal maar enkele grootschalige studies zijn naar de gevolgen van gevangenisstraf voor het welzijn van kinderen van gedetineerden, tonen deze wel aan dat zulke kinderen een zeer kwetsbare groep vormen. Zij kunnen een diversiteit aan problemen ontwikkelen, zoals agressiviteit, gedragsproblemen, depressie, angst, slaapproblemen, eetproblemen, verminderde schoolprestaties en delinquent gedrag (Hagan & Dinovitzer, 1999; Murray, 2005; Murray & Farrington, 2008). Kinderen kunnen als gevolg van de detentie van hun ouder ook gestigmatiseerd en gepest worden (Boswell & Wedge, 2002; Murray, 2005). Eén van de zeldzame prospectieve internationale studies volgde gedurende 40 jaar 411 Britse jongens die tijdens de eerste 10 levensjaren bij maar één van hun ouders woonden (o.a. door gevangenschap van de ouder). Het hebben van een gedetineerde ouder tijdens de jeugd blijkt een sterke voorspeller van antisociale persoonlijkheid en criminaliteit gedurende de verdere levensloop van deze jongens (Murray & Farrington, 2005). Het is ook een risicofactor voor schooluitval, werkloosheid, psychische problemen (angst, depressie) en drugsmisbruik (Murray & Farrington, 2008). Bovendien is het effect van scheiding door ouderlijke detentie groter dan van andere oorzaken van scheiding, zoals ziekte, overlijden of een echtscheiding.

In acht Nederlandse studies is aandacht besteed aan kinderen van wie de ouder gedetineerd was. Hiervan zijn in drie studies kinderen van gedetineerde ouders rechtstreeks benaderd en ondervraagd (zie tabel 1; De Boer e.a., 2006; Harbers, 2003; Holwerda, 1995, 1997). In twee van deze studies werd het effect van detentie op de kinderen onderzocht. De resultaten bevestigden het beeld dat kinderen diverse problemen kunnen ervaren tijdens de detentie van hun vader, zoals crimineel of agressief gedrag, gepest worden, zich emotioneel terugtrekken, sociale problemen, schaamte, concentratieproblemen, verminderde schoolprestaties en eenzaamheid (De Boer e.a., 2006; Harbers, 2003).

Een ander onderzoek, waarin kinderen van gedetineerde vaders rechtstreeks werden onderzocht, had betrekking op de uitvoering van een bezoekproject voor kinderen met een vader in de gevangenis (Holwerda, 1997). De kinderen kregen een coach toegewezen en bezochten hun vader één keer per maand in een kindvriendelijke omgeving, waar de vaders en hun kinderen konden spelen en praten. De kinderen waren positief over het project. Volgens hen verbeterde de kwaliteit van de relatie met hun vader, ze waren positief over de aandacht die ze van hem kregen en vonden de bezoeken prettig. De vaders waren ook positief; zij konden hun kinderen meer individuele aandacht geven en waren in staat om een meer intensieve relatie met hun kind op te bouwen (zie ook: Bolwijn, 2003; Holwerda, 1995).

In vier studies werden gedetineerde moeders tijdens hun gevangenschap onderzocht (Braam e.a., 2007; Brouwers & Sampiemon, 1988; Van Kesteren, 1997; Slotboom & Bijleveld, 2007; Slotboom e.a., 2008). Vijftig tot 70 procent heeft één of meerdere kinderen en een substantieel deel van deze moeders leefde voorafgaand aan de detentie als éé noudergezin met hun kinderen. Gedurende de detentie van

hun moeder woonden de meeste kinderen (33-41 procent) bij hun vader of een ander familielid, sommige woonden zelfstandig en zes procent woonde in een pleeggezin. Dertig tot 50 procent van de gedetineerde moeders kreeg geen bezoek van hun kinderen en een kwart had helemaal geen contact met hun kinderen.

Nederlands onderzoek naar de causale effecten van vrijheidsstraffen

De tweede vraag die in dit artikel centraal staat, is in hoeverre in ons land detentie causale effecten heeft op de levensomstandigheden van veroordeelden en hun familie. Onderzoek om dit vast te stellen is ingewikkeld, want rechters houden bij een beslissing om wel of geen (lange) gevangenisstraf op te leggen rekening met de aard van het gepleegde delict, de voorgeschiedenis van de persoon en de kans dat de verdachte recidiveert. Een adequate onderzoeksstrategie moet dus rekening houden met al vóór de detentie bestaande verschillen tussen veroordeelden aan wie een gevangenisstraf is opgelegd, en veroordeelden bij wie dit niet is gebeurd.

De meest optimale onderzoeksstrategie zou een *gerandomiseerd experiment* zijn: aan een willekeurige groep veroordeelde personen wordt dan een gevangenisstraf opgelegd (de experimentele groep) en aan een eveneens willekeurige groep andere personen wordt deze onthouden (de controlegroep). Op die manier zouden alle vooraf bestaande verschillen tussen de mensen in de experimentele groep en de controlegroep worden gerandomiseerd, zodat we een adequate schatting krijgen van de effecten van gevangenisstraf. Het is – zeker als het om gevangenisstraf van lange duur gaat – om ethische en praktische redenen echter ingewikkeld om een dergelijk experiment uit te voeren.

Een niet-gerandomiseerd onderzoek met een *quasi-experimenteel design* is de meest optimale en haalbare onderzoekopzet om de gevolgen van gevangenisstraf te onderzoeken. Hierbij worden personen niet vooraf willekeurig verdeeld over de experimentele en de controlegroep, maar wordt achteraf zo goed mogelijk rekening gehouden met de verschillen in kenmerken van de personen die tot beide groepen behoren.

Een in de criminologie veelgebruikte indeling van de methodologische opzet van studies naar de effecten van (strafrechtelijke) interventies is de 'Maryland Scientific Methods Scale' (SMS), een schaal met vijf niveaus (Sherman e.a., 2002). Niveau 1 betreft studies met een eenmalige meting van de samenhang tussen een interventie en uitkomstmaat. Studies van niveau 2 bestaan uit een meting voor en na de invoering van een interventie, zonder controlegroep. Bij niveau 3 wordt er naast een voor- en nameting ook vergeleken met een controlegroep (ofwel een quasi-experimenteel design). Niveau 4 betreft quasi-experimentele studies, waarin eveneens wordt gecontroleerd voor andere relevante variabelen. Niveau 5 betreft studies met een experimenteel design. Alleen onderzoek van niveau 3, 4 en 5 is geschikt om op verantwoorde wijze conclusies te trekken over de effecten van een bepaalde interventie.

Tabel 2 geeft een overzicht van alle getraceerde Nederlandse studies naar de causale effecten van detentie. Op basis van hun methodologische opzet hebben wij ze ingedeeld volgens de vijf niveaus van de Maryland Scientific Methods Scale. Als we naar

de methodologische kwaliteit van de veertien studies³ in tabel 2 kijken, blijkt het merendeel score 1 te hebben (n=10), drie studies hebben score 2 en slechts één studie heeft score 5 (Buikhuisen & Dijksterhuis, 1969). Er zijn negen studies verricht naar effecten van detentie op de psychische en lichamelijke gezondheid van (ex-)gedetineerden, zes naar de effecten van detentie op de sociaaleconomische positie (arbeidskansen, woonsituatie en financiële situatie) van (ex-)gedetineerden, en één naar het welzijn van de partners van (ex-)gedetineerden. Studies naar de mate waarin detentie verantwoordelijk is voor veranderingen in het welbevinden van kinderen van (ex-)gedetineerden ontbreken in ons land.

Psychische en lichamelijke gezondheid

Adequaat effectonderzoek naar de psychische en lichamelijke gezondheid, met *zowel* een voor- en nameting *als* een controlegroep (SMS score 3 of hoger) ontbreekt in ons land. In Nederland zijn wel negen studies verricht naar de effecten van detentie op de lichamelijke en/of psychische gezondheid, met minimaal gebruik van een design met een controlegroep *of* een voor- en een nameting (zie tabel 2). Vier studies vergeleken de scores van gedetineerden met de (norm)scores van personen uit de algemene bevolking. Hieruit bleek dat suïcide frequenter voorkwam bij gedetineerden en dat zij tijdens hun detentie meer somatische klachten, gevoelens van vijandigheid, psychopathologie en psychische stoornissen (w.o. ADHD, depressie, persoonlijkheidsstoornissen, verslaving) rapporteerden (Blaauw e.a., 1997, 1998; Dijkman & Blaauw, 1997; Dorelijers, 1995).

In twee studies naar gedetineerden in een extra beveiligde inrichting en mannelijke gedetineerden met een lange gevangenisstraf was een controlegroep opgenomen (Kerkhof e.a., 2003; Timmerman & Emmelkamp, 2006). Kerkhof en collega's (2003) deden uitvoerig onderzoek bij 11 gedetineerden in een extra beveiligde inrichting en 32 gedetineerden van een iets minder strikt regime voor beperkt gemeenschaps-geschiedte gedetineerden. In vergelijking met de controlegroep rapporteerden de extra beveiligde gedetineerden een verminderd cognitief functioneren, meer depressieve gevoelens en meer wantrouwen ten opzichte van het gevangenispersoneel. De andere studie vergeleek 192 gedetineerden en 39 tbs-ers met 195 controlepersonen uit de algemene bevolking voor wat betreft hun hechtingsstijl. In vergelijking met de controlegroep hadden de gedetineerden en tbs-ers minder vaak een veilige hechtingsstijl (belang hechten aan vriendschappen en het vermogen om intieme relaties te behouden zonder de persoonlijke autonomie te verliezen) en vaker een angstige hechtingsstijl (vermijden van intieme relaties vanwege angst voor afwijzing, persoonlijke onzekerheid en wantrouwen naar anderen) (Timmerman & Emmelkamp, 2006).

Twee studies naar lichamelijke en/of psychische gezondheidsproblemen hadden een longitudinale opzet. De ene studie betrof jeugdigen in een justitiële behandelinrichting en de andere betrof mannelijke gedetineerden met een gevangenisstraf van minder dan zes maanden (Boendermaker, 1998; Janssen, 1999). Vijftien maanden na ontslag uit een justitiële behandelinrichting vertoonden de jongeren verbeteringen in psychologische en gedragsproblemen en kwamen de scores overeen met

3 De studies van Janssen (1999) en Moerings (1978) komen meerdere keren voor in tabel 2.

Tabel 2: Nederlands onderzoek naar de causale effecten van gevangenisstraf

Auteur, publicatiejaar	Longitudi- naal	Voormeting	Controle	SMS ¹	N	Soort data	Vergelijkingsvorm
Gezondheid							
Blaauw, 1996 Blaauw e.a., 1997	-	-	+	1	59 sterfgevallen in politiebureaus, 1983-1993	Rapporten Rijksrecherche, patholoog	Algemene Nederlandse bevolking en populatie penitentiaire inrichtingen
Blaauw, 1996 Blaauw e.a., 1998	-	-	+	1	309 gedetineerden (man)	Interviews	Algemene Nederlandse mannelijke bevolking
Boendermaker, 1998	+	+	-	2	131 jeugdige delinquenten	Interviews	Vergelijking tussen intake en 15 maanden na detentie
Dijksman & Blaauw, 1997	-	-	+	1	106 gedetineerden	Interviews	Algemene Nederlandse bevolking
Dorelijers, 1995	-	-	+	1	175 jeugdige delinquenten	Interviews	Algemene Nederlandse bevolking
Timmerman & Emmelkamp, 2006	-	-	+	1	192 gedetineerden (man); 195 mannen algemene bevolking.	Vragenlijst	Vergelijking tussen de groepen
Janssen, 1999	+	-	+ ²	1	50 mannelijke gedetineerden	Interviews	Vergelijking tijdens en 6 maanden na detentie
Kerkhof e.a., 2003	+	-	+	1	11 EBI-gedetineerden; 32 BG-gedetineerden	Interviews; neuro-psycho-logische tests	Vergelijking tussen meet-momenten tijdens detentie
Sociaaleconomische status							
Buikhuisen & Dijksterhuis, 1969	-	-	+	5	150 sollicitatiebrieven naar 75 werkgevers	Uitnodiging voor sollicitatiegesprek	Vergelijking van brieven met en zonder melding crimineel verleden
Jongman & Steenhuis, 1975a	-	-	+	1	156 mannelijke gedetineerden; 78 niet-gedetineerde mannen	Interviews	Vergelijking tussen de groepen
Moerings, 1978	+	-	+ ³	1	146 mannelijke gedetineerden	Interviews	Vergelijking tijdens en 6 maanden na detentie
Sprenger, 1995	+	+	-	2	80 ex-gedetineerden	Registratiesysteem Reclassering	Vergelijking voor en na detentie
Van Galen e.a., 1998	+	-	-	2	30 (ex-)gedetineerden	Interviews	Vergelijking tijdens en na detentie
Janssen, 1999	+	-	+ ²	1	50 mannelijke gedetineerden	Interviews	Vergelijking tijdens en 6 maanden na detentie

Tabel 2: Vervolg

Auteur, publicatiejaar	Longitudinaal	Voormeting	Controle	SMS ¹	N	Soort data	Vergelijkingsvorm
Partners							
Moerings, 1978	+	-	+ ³	1	98 vrouwen en moeders van gedetineerden	Interviews	Vergelijking tijdens en 6 maanden na detentie.

- 1 Maryland Scientific Methods Scale. 1 = eenmalige, correlatieve meting met een controle-groep; 2 = meting voor en na de detentie zonder (vergelijkbare) controlegroep; 3 = meting voor en na de detentie, gemeten in een experimentele en vergelijkbare controlegroep (quasi-experimenteel design); 4 = meting voor en na de detentie gemeten in een quasi-experimentele setting, met controle voor andere variabelen die de uitkomsten beïnvloeden; 5 = meting voor en na de detentie waarbij de gevangenisstraf willekeurig is toebedeeld aan een experimentele- en controlegroep.
2. In dit onderzoek was geen sprake van een controlegroep van personen zonder gevangenisstraf, wel werd onderscheid gemaakt tussen gedetineerden in gesloten inrichtingen versus open inrichtingen.
3. In dit onderzoek was geen sprake van een controlegroep van personen zonder gevangenisstraf, wel werd onderscheid gemaakt tussen kort- en langgestrafte gedetineerden en tussen gedetineerden die voor de eerste keer in de gevangenis zaten versus recidivisten.

EBI = Extra beveiligde inrichting; BG-gedetineerden = beperkt gemeenschapsgeschiedte gedetineerden.

die van jongeren uit de algemene bevolking (Boendermaker, 1998). In het onderzoek bij 50 mannelijke, kortgestrafte gedetineerden rapporteerde 50 procent medische problemen tijdens de detentie en 30 procent rapporteerde zulke problemen zes maanden na detentie. Ongeveer een kwart van de gedetineerden rapporteerde zowel tijdens als na de detentie psychische problemen en slechts een zeer klein aantal rapporteerde deze uitsluitend na detentie (Janssen, 1999).

Arbeidssituatie, woonsituatie en financiële problemen

Er zijn in ons land zes empirische studies verricht naar de effecten van vrijheidsstraffen op de sociaaleconomische positie (arbeidskansen, woonsituatie en financiële situatie) van (ex-)gedetineerden (zie tabel 2).

In een van de eerste Nederlandse studies naar de causale effecten van detentie op werkkansen werd onderzocht in hoeverre ex-delinquenten problemen ondervinden bij het zoeken naar een nieuwe baan (Buikhuisen & Dijksterhuis, 1969). Dit onderzoek is methodologisch het meest verfijnd; het betreft een gerandomiseerd experiment. De auteurs stelden drie soorten sollicitatiebrieven op; één met vermelding van een niet-crimineel verleden, één waarin een veroordeling voor diefstal inclusief een maand gevangenisstraf werd genoemd en één van iemand met een veroordeling voor rijden onder invloed. Er werden 150 brieven naar 75 bedrijven verstuurd, de

helpt had betrekking op functies op administratief gebied, de andere helft betrof de productiesector. Een crimineel verleden bleek een grote rol te spelen bij het verkrijgen van een positieve reactie (uitnodiging voor een gesprek). Op de brieven zonder crimineel verleden werd in 52 procent positief gereageerd. Dit percentage bedroeg 32 bij de brieven met een veroordeling voor diefstal en 26 procent bij de brieven waarin rijden onder invloed werd genoemd. Voor administratieve functies speelde een crimineel verleden veel minder een rol bij het krijgen van een uitnodiging voor een gesprek.

Een aantal andere Nederlandse studies naar de effecten van detentie op de sociaal-economische positie van gedetineerden was gebaseerd op een onderzoekdesign met een controlegroep óf met een voor- en nameting. Eén studie beschikte over een controlegroep van niet-gedetineerden. In vergelijking met een groep die niet preventief gehecht was, rapporteerden gedetineerden in preventieve hechtenis vaker financiële problemen en hadden deze een ruim twee keer zo grote kans op ontslag uit hun baan (54 versus 24 procent) (Jongman & Steenhuis, 1975a). In vier longitudinale studies werden gedetineerden tijdens en na afloop van de detentie onderzocht (Van Galen e.a., 1998; Janssen, 1999; Moerings, 1978; Sprenger, 1995). Moerings en Janssen onderzochten gedetineerden tijdens en zes maanden na gevangenschap. Bij vergelijking van de werksituatie voor en na de detentie vond Moerings dat 42 procent van de gedetineerden het gehele jaar voorafgaand aan de detentie had gewerkt en 33 procent de gehele zes maanden na afloop van de detentie. Recenter vond Janssen een vergelijkbaar resultaat: van de 50 ex-gedetineerden die ze zes maanden na de detentie kon interviewen, hadden 25 een baan voorafgaand aan de detentie, terwijl 18 een baan hadden na ontslag uit de gevangenis. Uit longitudinaal onderzoek naar de woonsituatie van (ex-)gedetineerden bleek dat een tiende dakloos was voor detentie; na detentie was een kwart van de geïnterviewde ex-gedetineerden dakloos (Van Galen e.a., 1998). Meer dan de helft van deze gedetineerden (57 procent) kon niet terugkeren naar hun woonsituatie voor detentie en een tiende wist niet waar ze na hun vertrek uit de gevangenis zouden gaan wonen. Tot slot: uit onderzoek naar de arbeidsmarktpositie van ex-gedetineerden bleek dat voorafgaand aan detentie 58 procent van de gedetineerden werkloos en 8 procent arbeidsongeschikt was. Slechts voor 25 procent van de groep gedetineerden was informatie beschikbaar over de situatie na detentie. Na detentie was van deze selecte groep 34 procent werkloos en 26 procent arbeidsongeschikt (Sprenger, 1995). Kortom, de sociaaleconomische positie van gedetineerden, die voorafgaand aan de detentie al ongunstig is, lijkt na hun detentie verder te verslechteren.

Levenskansen van partners van gedetineerden

In de enige Nederlandse studie naar de causale effecten van detentie op families van gevangenen werden 98 vrouwen en moeders van gedetineerden een maand voor en zes maanden na ontslag uit de gevangenis onderzocht (Moorings, 1978; zie tabel 2). De vrouwen rapporteerden problemen op verschillende levensgebieden tijdens de detentie van hun echtgenoten, zoals financiële problemen (28 procent), de zorg voor hun kinderen (38 procent), psychische problemen (14 procent) en een toename van contacten met de dokter (43 procent). Soms verbraken familieleden, vrienden of bekenden de relatie als gevolg van de detentie van hun partner. Na detentie was

een 20 procent van de echtparen gescheiden. In alle gevallen nam de vrouw het initiatief voor de scheiding en in alle gevallen was het huwelijk reeds problematisch voorafgaand aan de detentie.

Gevolgen detentie nog (te) onduidelijk

Op basis van dit artikel kan worden geconcludeerd dat in ons land heel wat beschrijvend onderzoek is gedaan naar de relatie tussen detentie en de situatie op diverse levensgebieden van (ex-)gedetineerden. Dit beschrijvende onderzoek laat zien dat tijdens detentie psychische problemen vaak voorkomen. Zo hebben gedetineerden opvallend vaak verslavingsproblemen, persoonlijkheidsproblemen en depressie. Daarnaast worden gedetineerdenpopulaties gekenmerkt door hoge werkeloosheid, zowel voor als na de detentieperiode, een laag opleidingsniveau en financiële problemen zoals schulden. Problemen die frequent door partners van gedetineerden worden gerapporteerd betreffen financiële zorgen, gezondheidsproblemen (angst, slaapproblemen, nervositeit) en problemen met de opvoeding van de kinderen. De literatuurstudie laat echter ook zien dat er in Nederland weinig onderzoek is naar de mate waarin een vrijheidsstraf daadwerkelijk de oorzaak is van effecten op de levensloopomstandigheden van ex-gedetineerden en hun families. Het beperkte onderzoek dat beschikbaar is, suggereert echter wel dat detentie tot onbedoelde negatieve effecten kan leiden.

Het beschikbare Nederlandse onderzoek naar de causale effecten van detentie op diverse levensgebieden wordt echter gekenmerkt door ernstige methodologische problemen. Dit onderzoek is voornamelijk gebaseerd op kleinschalige en selectieve steekproeven, waarbij geen gestandaardiseerde meetinstrumenten werden gebruikt. Slechts zes studies hadden een longitudinaal onderzoeksdesign, waarvan vijf met een meting na afloop van de detentie (3, 6 en 15 maanden na detentie). Over de effecten van vrijheidsstraffen na ontslag uit de gevangenis is dan ook nog heel weinig bekend, zeker over de langetermijneffecten. Met betrekking tot de gevolgen van detentie voor kinderen van gedetineerden zijn slechts drie studies gevonden waarbij de kinderen van gedetineerden zelf werden geïnterviewd, en dit betrof studies met erg kleine en selectieve steekproeven. In geen enkele Nederlandse studie naar de effecten van vrijheidsstraffen werden gedetineerden en hun families prospectief onderzocht, waardoor informatie over de levenssituatie voorafgaand aan detentie ontbreekt.

Wanneer in een onderzoek bijvoorbeeld een verschil wordt gevonden in de gezondheid van personen die wel en die niet werden gedetineerd, kan dat verschil veroorzaakt zijn door de detentie, maar het kan ook voortkomen uit verschillen die al bestonden vóór de oplegging en uitvoering van de straf. Zo is het mogelijk dat de persoon die een vrijheidsstraf heeft gekregen voorafgaand aan de detentie al minder gezond was, bijvoorbeeld door een ongunstige leefsituatie met drugsgebruik of dakloosheid. Daarnaast hebben criminologen in het verleden reeds de aandacht gevestigd op selectieve opsporing, vervolging en bestraffing van criminaliteit, gepleegd door personen uit lagere sociaaleconomische bevolkingsgroepen (Jongman, 1993; Rovers, 1999; Van Swaaningen, 1999). Wanneer (ex-)gedetineerden een ongunstige

sociaaleconomische situatie rapporteren, is het mogelijk dat die al voor de detentie bestond.

Slechts één studie was zo opgezet dat we verantwoorde conclusies konden trekken over de causaliteit van de relatie tussen een crimineel verleden en arbeidskansen. Uit dit onderzoek bleek dat een crimineel verleden met detentie wel degelijk een negatief effect heeft op toekomstige arbeidskansen. De nadruk in dit onderzoek lag echter op het effect van een crimineel verleden en niet expliciet op het effect van vrijheidsstraffen op toekomstige arbeidskansen. Het overige onderzoek is uiteraard wel informatief, maar niet geschikt om te concluderen dat de geobserveerde problematiek aan de vrijheidsstraf moet worden geweten.

Het gebrek aan kennis over de causale effecten van detentie op het verdere leven van gedetineerden en hun familie is opmerkelijk, mede doordat vrijheidsstraf de afgelopen jaren frequenter wordt toegepast. Daardoor krijgen meer personen direct en indirect met detentie en de gevolgen daarvan te maken. Ook vanuit beleidsoogpunt is kennis over de onbedoelde effecten van detentie van groot belang. Zowel criminologische theorieën als internationaal onderzoek wekken namelijk de suggestie, dat een stabiele levenssituatie met betekenisvolle relaties – zoals een vaste partner of baan – belangrijke factoren zijn voor succesvolle integratie in de maatschappij en stoppen met criminaliteit (Laub & Sampson, 2003).

Wanneer we inzicht willen krijgen in hoeverre gevangenisstraf onbedoelde en schadelijke effecten *veroorzaakt*, is prospectief onderzoek noodzakelijk, waarbij gedetineerden en hun families op meerdere momenten worden onderzocht en waarbij deze families vergeleken worden met een zo passend mogelijke controlegroep. Alleen dan is het mogelijk conclusies te trekken over de oorzakelijke verbanden tussen detentie en de situatie op diverse levensgebieden.

Literatuur

- Andersen, H.S. (2004). Mental health in prison populations. A review with special emphasis on a study of Danish prisoners on remand. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 110 (Suppl. 424), 5-59.
- Baaren, J. van & Son, S. van (1984). *Relaties van gedetineerden*. Eindscriptie, Sociale Academie de Nijenburgh, Culemborg.
- Beek, E.T.G.J. & Vette, E.M. de (2001). *De ex-gedetineerde: een toekomst op de arbeidsmarkt?* Doctoraalscriptie, Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Bentham, J. (1789). *An introduction to the principles and morals of legislation*. London: Pickering.
- Bernasco, W. (1986). *Zelfdestructief gedrag van gedetineerden*. Scriptie, Rijksuniversiteit Leiden.
- Bernasco, W., Kerkhof, A.J.F.M. & Linden, B. van der (1988). Suïcidaal gedrag van gedetineerden in Nederland. Een exploratief onderzoek. *Tijdschrift voor Criminologie*, 30(1), 61-76.
- Binswanger, I.A., Stern, M.F., Deyo, R.A., Heagerty, P.J., Cheadle, A., Elmore, J.G. & Koepsell, T.D. (2007). Release from prison. A high risk of death for former inmates. *New England Journal of Medicine*, 356(2), 157-165.
- Blaauw, E. (1996). *Psychological aspects of police custody*. Dissertatie, Rijksuniversiteit Leiden.

- Blaauw, E. & Kerkhof, A.J.F.M. (1999). *Suicides in detentie*. Den Haag/Amsterdam: WODC/VU.
- Blaauw, E., Kerkhof, A. & Vermunt, R. (1997). Suicide and other deaths in police custody. *Suicide and Life-threatening Behavior*, 27(2), 153-163.
- Blaauw, E., Kerkhof, A. & Vermunt, R. (1998). Psychopathology in police custody. *International Journal of Law and Psychiatry*, 21, 73-87.
- Boendermaker, L. (1998). *Eind goed, al goed? De leefsituatie van jongeren een jaar na vertrek uit een justitiële behandelinrichting*. Den Haag: WODC.
- Boer, M. de, Folkerts, E., Kiewit-Hamming, E. de, Maat, A. van de, Nagelhout, H., Plaggenmars, A. & Wolde, E. de (2006). *Kinderen ook gevangen. Onderzoek naar de hulpverlening aan kinderen van gedetineerde ouders*. Eindscriptie, Gereformeerde Hogeschool Zwolle.
- Bolwijn, A. (2003). *Vast en zeker vader. Een onderzoek naar de betekenis van het Ouder-kindproject voor gedetineerde vaders*. Eindscriptie, Universiteit voor Humanistiek, Utrecht.
- Boone, M. (2007). Selective rehabilitation. In: M. Boone & M. Moerings (eds.). *Dutch prisons*. The Hague: Boom Legal publishers, 231-248.
- Boone, M. & Moerings, M. (2007). De cellenexplosie; voorlopig gehechten, veroordeelden, vreemdelingen, jeugdigen en tbs. In: M.P.C. Scheepmaker & P.B.A. ter Veer (red.). *Detentieregiems. Justitiële Verkenningen*, 7(7). Den Haag: Boom Juridische uitgevers, 9-30.
- Boswell, G. & Wedge, P. (2002). *Imprisoned fathers and their children*. London: Jessica Kingsley.
- Braak, J. van den, Burik, A. van, Jansen, P., Montfoort, A. van, Veltkamp, E., Vianen, R. van & Vogelvang, B. (2003). *Opvang ex-gedetineerden: verslag van een onderzoek naar de maatschappelijke opvang van ex-gedetineerden*. Woerden: Adviesbureau Van Montfoort.
- Braam, H., Mak, J., Tan, S. & Lünemann, K. (2007). *Moeders in detentie en de omgang met hun kinderen*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Brouwers, M. & Sampiemon, M. (1988). *Vrouwen in detentie. Reeks onderzoek en beleid nr. 83*. Den Haag: SDU Uitgeverij.
- Buikhuisen, W. & Dijksterhuis, F.P. (1969). Sollicitatiekansen van delinquenten. *Nederlands Tijdschrift voor Criminologie*, 11(1), 50-58.
- Bulten, B.H. (1998). *Gevangen tussen straf en zorg. Psychische stoornissen bij jeugdige, kortgestrafte gedetineerden*. Dissertatie, Vrije Universiteit Amsterdam.
- Bulten, B.H., Tilburg, W. van & Limbeek, J. van (1999). Psychopathologie bij gedetineerden. *Tijdschrift voor Psychiatrie*, 41(10), 575-585.
- Cavadino, M. & Dignan, J. (1997). *The penal system: an introduction* (2nd ed.). London: Sage.
- Dienst Justitiële Inrichtingen (2008). www.dji.nl/main.asp?flash=1.
- Dijk, J.J.M. van, Toornvliet, L.G. & Sagel-Grande, H.I. (1995). *Actuele criminologie*. Lelystad: Koninklijke Vermande.
- Dijk, M. van (2003). *Schuldenproblematiek van ex-gedetineerden: een onderzoek naar de oorzaken en gevolgen van een problematische schuldsituatie voor ex-gedetineerden en de schuldhulpverlening aan ex-gedetineerden*. Eindscriptie, Vrije Universiteit Amsterdam.
- Dijksman, A. & Blaauw, E. (1997). Psychologisch disfunctioneren van gedetineerden. *Sancities*, 6, 317-327.
- Dorelijers, T.A.H. (1995). *Diagnostiek tussen jeugdstrafrecht en hulpverlening*. Dissertatie, Universiteit Utrecht.
- Downes, D. & Swaaningen, R. van (2007). The road to Dystopia? Changes in the penal climate of the Netherlands. In: M. Tonry & C. Bijleveld (eds.). *Crime and Justice: A Review of Research*, Vol. 35. Chicago: University of Chicago Press, 31-71.
- Duff, A. & Garland, D. (1994). Introduction: thinking about punishment. In: A. Duff & D. Garland (eds.). *A reader on punishment*. New York: Oxford University Press, 1-43.

- Fagan, J. & Freeman, R.B. (1999). Crime and work. In: M. Tonry (ed.). *Crime and Justice: A Review of Research*, Vol. 25. Chicago: University of Chicago Press, 225-290.
- Fazel, S. & Danesh, J. (2002). Serious mental disorder in 23,000 prisoners: A systematic review of 62 surveys. *The Lancet*, 359(9306), 545-550.
- Franke, H. (1990). *Twee eeuwen gevangen. Misdaad en straf in Nederland*. Utrecht: Het Spectrum.
- Galen, G.W.A. van, Niemeijer, E. & Beijers, W.M.E.H. (1998). *Huisvestingsproblemen van (ex-)gedetineerden: een landelijk onderzoek naar aard en omvang van huisvestingsproblemen van (ex-)gedetineerden*. Amsterdam: Nederlandse Woonbond.
- Garfinkel, H. (1956). Conditions of successful degradation ceremonies. *American Journal of Sociology*, 61(5), 420-424.
- Genabeek, M. van & Godefrooy, C. (1982). *De vrouw van een gedetineerde*. Doctoraalscriptie, Orthopedagogiek, Katholieke Universiteit Nijmegen.
- Grient, J. van der (1966). *Huwelijksproblemen van gedetineerden*. Den Haag: Ministerie van Justitie.
- Grounds, A. (2005). Understanding the effects of wrongful imprisonment. In: M. Tonry (ed.). *Crime and Justice: A Review of Research*, Vol. 32. Chicago: University of Chicago Press, 1-58.
- Hagan, J. & Dinovitzer, R. (1999). Collateral consequences of imprisonment for children, communities, and prisoners. In: M. Tonry & J. Petersilia (eds.). *Crime and Justice: A Review of Research*, Vol. 26. Chicago: University of Chicago Press, 121-162.
- Hamerlynck, S. (2008). *Girls in juvenile justice institutions. Psychopathology and sexual risk behavior*. Dissertatie, Vrije Universiteit Amsterdam.
- Hamerlynck, S.M.J.J., Dorelijers, T.A.H., Cohen-Kettenis, P.T., Vermeiren, R. & Nauta-Jansen, L.M.C. (2006). *Agressie en psychische stoornissen bij meisjes in justitiële jeugdinrichtingen*. Amsterdam: VUmc.
- Harbers, M. (2003). Levenslang gebonden. Kinderen met een gedetineerde vader. *SEC*, 17, 17-19.
- Hegel, G.W.F. (1821/1967). *Philosophy of right* (T.M. Knox, Trans.) London: Oxford University Press.
- Hirsch, A. von (1976). *Doing Justice: The choice of punishments*. New York: Hill and Wang.
- Holwerda, G.M. (1995). *Nog honderd nachtjes slapen. Deel I: Evaluatieverslag van het mentorproject voor kinderen van gedetineerden. Deel II: Onderzoek naar de psychosociale situatie van kinderen met een gedetineerde ouder en de interventiemogelijkheden*. Den Bosch: Reclassering Nederland i.s.m. Universiteit Utrecht.
- Holwerda, G.M. (1997). *Hoeveel nachtjes slapen nog? Evaluatieverslag van het project: Ouders, kinderen en detentie*. Den Bosch: Reclassering Nederland.
- Janssen, J.H.L.J. (1999). *Laat maar zitten. Een exploratief onderzoek naar de werking van de korte vrijheidsstraf*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Jonge, G. de (2007). De koers van het Nederlandse gevangeniswezen sinds de Tweede Wereldoorlog. In: M.P.C. Scheepmaker & P.B.A. ter Veer (red.). *Detentieregiems. Justitiële Verkenningen*, 7 (7). Den Haag: Boom Juridische uitgevers, 31-43.
- Jongman, R.W. (1993). *De armen van Vrouwe Justitia. Sociale positie, criminaliteit en justitiële reacties*. Nijmegen: Ars Aequi Libri.
- Jongman, R.W. & Steenhuis, D.W. (1975a). *Sociale gevolgen van voorlopige hechtenis*. Groningen: Kriminologisch Instituut, Rijksuniversiteit Groningen.
- Jongman, R.W. & Steenhuis, D.W. (1975b). *Echtgenotes van voorlopig gedetineerden*. Groningen: Kriminologisch Instituut, Rijksuniversiteit Groningen.

- Jonkers, W.H.A. (1974). De strafrechtelijke straf: inhoud, grondslagen, doeleinden. In: Y. Buruma (red.). *100 jaar strafrecht. Klassieke teksten van de twintigste eeuw*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 163-176.
- Kant, I. (1797/1991). *The metaphysics of morals* (M. Gregor, Trans.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Kariminia, A., Butler, T.G., Corben, S.P., Levy, M.H., Grant, L., Kaldor, J.M. & Law, M.G. (2007). Extreme cause-specific mortality in a cohort of adult prisoners – 1988 to 2002: A data-linkage study. *International Journal of Epidemiology*, 36, 310-316.
- Keijser, J.W. de (2001). Theoretische reflectie. De vergeten basis voor een bezonnen rechtspleging. *Delikt en Delinkwent*, 31(4), 390-415.
- Kelk, C. (1994). *De menselijke verantwoordelijkheid in het strafrecht*. Arnhem: Gouda Quint.
- Kerkhof, A.J.F.M., Ferenschild, K.C.M.P. & Scherder, E.J.A. (2003). *De psychische conditie in de extra beveiligde inrichting en de afdeling voor beperkt gemeenschapsgeschiedte gedetineerden in PI Nieuw Vosseveld in Vught*. Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam.
- Kesteren, M. van (1997). *Moeders in detentie: hoe denken gedetineerde moeders en PIW'ers over het opvoeden van kinderen in een gesloten penitentiaire inrichting*. Doctoraalscriptie, Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Knaap, L.M. van der, Weijters, G. & Bogaerts, S. (2007). *Criminogene problemen onder daders die in aanmerking komen voor gedragsinterventies*. Den Haag: WODC.
- Kuppens, J. & Ferwerda, H. (2008). *Van binnen naar buiten. Een behoeftedonderzoek naar de aard en omvang van nazorg voor gedetineerden*. Den Haag: WODC, Ministerie van Justitie.
- Laub, J.H. & Sampson, R.J. (2003). *Shared beginnings, Divergent lives: delinquent boys to age 70*. Cambridge: Harvard University Press.
- Lenssen, S.A.M., Dorelijers, T.A.H., Dijk, M.E. van & Hartman, C.A. (2000). Girls in detention: What are their characteristics? A project to explore and document the character of this target group and the significant ways in which it differs from one consisting of boys. *Journal of Adolescence*, 23, 287-303.
- Matthei, E., Stam, E. & Raes, B.C.M. (2002). Psychische stoornissen bij vrouwen in detentie. Een onderzoek bij vrouwen verblijvend op een individuele begeleidingsafdeling. *Tijdschrift voor Psychiatrie*, 44(10), 655-663.
- McEvoy, K., O'Mahony, D., Horner, C. & Lyner, C. (1999). The homefront: The families of politically motivated prisoners in Northern Ireland. *British Journal of Criminology*, 39, 175-197.
- Miedema, F. (2000). *Relaties van gedetineerden. Een vergeten groep?* Rotterdam: Dienst Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Sociaal-wetenschappelijke afdeling.
- Moerings, M. (1978). *De gevangenis uit, de maatschappij in. De gevangenisstraffen haar betekenis voor de sociale contacten van ex-gedetineerden*. Alphen aan den Rijn: Samson Uitgeverij.
- Moerings, M. (1992). Role transitions and the wives of prisoners. *Environment and Behavior*, 24, 239-259.
- Morris, P. (1965). *Prisoners and their families*. Woking: Unwin Brothers.
- Murray, J. (2005). The effects of imprisonment on families and children of prisoners. In: A. Liebling & S. Maruna (eds.). *The effects of imprisonment*. Cullompton: Willan, 442-462.
- Murray, J. & Farrington, D.P. (2005). Parental imprisonment: Effects on boys' antisocial behaviour and delinquency through the life course. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46(12), 1269-1278.
- Murray, J. & Farrington, D.P. (2008). Parental imprisonment: Long-lasting effects on boys' internalizing problems through the life course. *Development and Psychopathology*, 20, 273-290.
- Nagel, W.H. (1977). *De functies van vrijheidsstraf*. Alphen aan den Rijn: Samson.

- Needels, K. (1996). Go directly to jail and do not collect? A long-term study of recidivism, employment, and learning patterns among prison releasees. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 33(4), 471-496.
- Nieuwbeerta, P. (2007). *Gevangenisstraf, levenslopen en criminele carrières*. Oratie, Universiteit Utrecht.
- Noble, C. (1995). *Prisoners' families: The everyday reality*. Ipswich: Ormiston Children and Families Trust.
- Oliemeulen, L., Vuijk, P., Rovers, B. & Eijnden, R. van den (2007). *Problematische alcoholgebruikers, druggebruikers en gokkers in het gevangeniswezen*. Den Haag: Ministerie van Justitie.
- Petersilia, J. (2003). *When prisoners come home. Parole and prisoner reentry*. Oxford: Oxford University Press.
- Polak, L. (1947). *De zin der vergelding: een strafrechts-philosophisch onderzoek* (Vol. II). Amsterdam: Van Oorschot.
- Raphael, S. (2007). Early incarceration spells and the transition to adulthood. In: S. Danziger & C. Rouse (eds.). *The price of independence*. New York: Russell Sage Foundation.
- Rovers, B. (1999). *Klassenjustitie: overzicht van onderzoek naar selectiviteit in de Nederlandse strafrechtketen*. Rotterdam: Erasmus Universiteit.
- Sampson, R. & Laub, J. (1993). *Crime in the making: Pathways and turning points through life*. Cambridge: Harvard University Press.
- Schoemaker, C. & Zessen G. van (1997). *Psychische stoornissen bij gedetineerden*. Utrecht/Houten: Trimbos-instituut/Bohn Stafleu Van Loghum.
- Sherman, L.W., Farrington, D.P., Welsh, B.C. & MacKenzie, D.L. (eds.) (2002). *Evidence-based crime prevention*. London: Routledge.
- Slotboom, A. & Bijleveld, C. (2007). Wat er in je hoofd en je hart zit weet niemand. Gedetineerde vrouwen in Nederland. *Justitiële verkenningen*, 33, 72-88.
- Slotboom, A.M., Bijleveld, C., Day, S. & Giezen, A. van (2008). *Gedetineerde vrouwen in Nederland. Over import- en deprivatiefactoren bij detentieschade*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Sprenger, T.G. (1995). *Dossieronderzoek t.b.v. gegevens arbeidsmarktpositie van ex-gedetineerden*. Den Bosch: Stichting Reclassering Nederland.
- Swaaningen, R. van (1999). Kritische criminologie. In: E. Lissenberg, S. van Ruller & R. van Swaaningen (red.). *Tegen de regels III. Een inleiding in de criminologie*. Nijmegen: Ars Aequi Libri.
- Sweeten, G. & Apel, R. (2007). *Incarceration and the transition to adulthood. Working paper No. 07-23*. National Poverty Center, University of Michigan, Ann Arbor.
- Timmerman, I.G.H. & Emmelkamp, P.M.G. (2006). The relationship between attachment styles and cluster B personality disorders in prisoners and forensic inpatients. *International Journal of Law and Psychiatry*, 29, 48-56.
- Tonry, M. & Bijleveld, C. (2007). Crime, criminal justice, and criminology in the Netherlands. In: M. Tonry & C. Bijleveld (eds.). *Crime and Justice: A Review of Research*, Vol. 35. Chicago: University of Chicago Press, 1-30.
- Veldhuizen, S. (2007). *Psychopathie bij adolescenten die geplaatst zijn in een justitiële jeugdinrichting. De relatie met een gedragsstoornis en aandachtstekortstoornis met hyperactiviteit*. Afstudeerscriptie, Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Verhagen, J.J.J.M. (2005). *Waar vrijheid ophoudt en weer kan beginnen. Tien jaar Dienst Justitiële Inrichtingen*. Den Haag: Dienst Justitiële Inrichtingen.
- Vermeer, K. (2006). Maatschappij gebaat bij infectiepreventie bij gedetineerden. *Infectieziekten Bulletin*, 17, 317-318.
- Vogelvang, B.O., Burik, A. van, Knaap, L.M. van der & Wartna, B.S.J. (2003). *Prevalentie van criminogene factoren bij mannelijke gedetineerden in Nederland*. Den Haag: WODC.

- Vreugdenhil, C., Brink, W. van den, Wouters, L.F.J.M. & Doreleijers, T.A.H. (2003). Substance use, substance use disorders, and comorbidity patterns in a representative sample of incarcerated male Dutch adolescents. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 191(6), 372-378.
- Vreugdenhil, C., Doreleijers, T.A.H. , Vermeiren, R., Wouters, L.F.J.M. & Brink, W. van den (2004a). Psychiatric disorders in a representative sample of incarcerated boys in the Netherlands. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 43(1), 97-104.
- Vreugdenhil, C., Vermeiren, R., Wouters, L.F.J.M., Doreleijers, T.A.H. & Brink, W. van den (2004b). Psychotic symptoms among male adolescent detainees in the Netherlands. *Schizophrenia Bulletin*, 30(1), 73-86.
- Walker, N. (1991). *Why punish?* Oxford: Oxford University Press.
- Western, B. (2002). The impact of incarceration on wage mobility and inequality. *American Sociological Review*, 67, 526-546.
- Yeşilgöz, Y. (1990). Partners van Turkse gedetineerden. 'Degene die valt heeft geen vriend meer.' In: M. Moerings & G. ter Haar (red.). *Buiten de muren. Relaties van gedetineerden*. Arnhem: Gouda Quint, 123-138.